

Otišao je, napustio nas je meštar. Treća je već godina da smo se oprostili od njega, treće je ljeto da ga dočitavamo, oslušujemo u sebi, raspravljamo o njemu, slijedimo njegove notne zapise, pjevamo, prisjećamo se riječi koje su iz njegovih usta dobivale snagu svezremenskih sentenci. Otišao je veliki znalac, prijatelj klapa i klapskog pjevanja, zanesenjак par excellence, umjetnik koji je življe pokrenuo klapski pravorijek i prešutno stao na njegovo čelo. Bez njega i njegova višestranog osobnog udjela u dalmatinskoj pjesmi baščinski glasi bili bi tiši, mukliji i ne bi imali tradicijsku intonaciju kakvu danas imaju. Bio je i ostao mjerа klapskog pokreta, štoviše savjest sve brojnijih klapaša i klapašica, protagonist dalmatinske terce, izvornog a cappella pjevanja.

Partija je ćaćа mnogih pjesama, onih koje je izvukao iz zaborava i onih koje je sam stvorio, onih koje je iskopao iz plodne baštinske riznice, zapisao i obradio, sačuvao i prezentirao, pa i skladao, iskovao u ozračju neponovljivog zvuka. S mjerom i osjećajem za izvornost ugađao je fuziju glazbenog endema dalmatinskog, svog delmatskog ozračja, poveo je za ručicu brojne klapaše i klapašice, uputio ih u naslijedene pjesme k izvoru, k glazbenom zdencu, izmamio iz njihovih glasnica baštinske akorde, snagu iskonskog pjeva, koji i danas i u sva vremena ima što reći i biti dopadljiv i elementaran, originalan, gust i neponovljiv.

Treća je godina da je otišao Ljubo Stipišić Delmata, duša klapskog pjeva, duhovni otac mnogih klapa, svih onih koji se u njegov nauk kunu, koji su ga slušali, poštovali i sa dužnim respektom slijedili u glazbenoj misiji zavičajnih iskaza u kojima je sažeta sva mudrost i svakodnevlje prošlih vremena običnog puka. Lako je, prelako reći da je otišao, da nas je napustio znalac, osluškivač starih glasova i njihov zakleti nastavljаč u vremenu današnjem, ali – je li tome stvarno tako? Zar može takav umjetnik i vizionar, predani učitelj i voditelj klapskih sastava, etnograf i melograf, obrađivač i zapisivač starih napjeva, skladatelj i vrhu svega samoprijegorni entuzijast, koji je duboko zadirao u srž jezika – može li takav čovjek uopće otići? Ne, bit će ipak da se on samo malo odmakao, povukao dublje u sjenu u kojoj je ionako stalno bio svojom voljom,

pun svjetla i žara kreativne imaginacije, ali u želji da bude što manje primjetljiv, upravo toliko koliko je potrebno da se u prvom planu izvije pjesma koju je na svaki način zastupao, promovirao, vraćao u život.

Bio je dalje od reflektora i mikrofona ali uvijek tu, prisutan u svakome glasu, svakoj noti, svakom pjevaču, pjesmi, terci – u svakoj dionici pjeva, u živom skladu fuzije. Samozatajno je puštao da iskon govori, da zbori glazbom pečaćeno iskustvo naroda, koju ovim podnebljem kaletama i pjacama nadomak mora od samih početaka proniješe crkveni pjevači i ulični kantaduri, zagrljeni u svetom savezu pjesme, koja se ne prekida, u čijem smo kontinuitetu i trajnoj svečanosti bez obzira o čemu i komu, kojom snagom i u kojoj prilici pjeva i je li u pitanju slavlje ili muka, blagdan ili pokora, slavlje ili pasija, dokolica ili trud svagdašnji.

Ljubo Stipišić Delmata u pravom je smislu te riječi od samih početaka osjećao arhetipsku snagu dalmatinske klapske pjesme, pa bila ona podokničarska ili grlena, serenadna ili puntarska, tiha ili snažna, na pjaci ili u konobi, u ribolovu ili u jematvi. Stjecajem okolnosti sam sebi je namijenio, gotovo zadao ulogu, štoviše misiju svestranog istražitelja, koji će uporno kopati po kori i pod korom jezika i uvijek nalaziti dublje razloge ne samo za kajde već i za riječ i njezin sklad u podneblju, bremenitom poviješću i gustim talozima duhovnosti. A ta se duhovnost po Delmati osjeća u svemu, u zanimanju za sve manifestacije života, u razgovorima bez obzira vodili se s pjesmom uz rasplamsala ognjišta, kad su dusi naših starih najgovorljiviji, ili kraj bunara, pri radu i u molitvi, ljubavi i strepnjama, vjeri i klonućima, radosti i trpnji, slozi i buntu, sreći i nedaćama, rođenju i smrti.

Ništa nije zadržao za sebe, sve je dao klapi i klapašima. Brižan i pouzdanih mjera osnovao je i vodio više od 30 klapskih sastava, među inima i one s najviše umjetničkog potencijala kao što su *Jeka Jadrana*, *Kantaduri*, *Oktet DC*, *Trogir*, *Vokalisti Salone* i drugi, mnogi i izvan povijesnih granica Dalmacije, kolijevci i domicilnom ozračju tog pjeva kojem je bezrezervno u službu stavljao sve svoje kreativno umijeće. U toj se ulozi nije našao prvi, ali je svakako bio jedan od najstrasnijih, najgorljivijih, najsenzibiliziranijih. Kao da je i sam došao iz nekih drevnih vremena, iz kolijevke jezika kojim se danas služimo, u uvjetima aktualnog vremena koje kao da, osobito u klapskoj pjesmi i pučkoj predaji, neprestano komunicira sa sjenama minulih života, navada, ljudi i njihovih naravi i, dakako, jezika. Šjor Ljubo je neprijeporno puninom svoje poetske imaginacije osjećao da pjev naših starih, jednako kao i usmena pučka predaja, nisu tek puki instrument pokazivanja različitih stanja života i duha već temeljit iskaz identiteta, očitovanje subjekta, koji se ni pred kime ne predaje već uporno održava u vremenu i prostoru koji su mu zadani – prostoru da ga ovremene i vremenu da ga oprostore u istoj nepotrošivoj svjetlosti starog i mudrog Mediterana.

Ustreba li, on je uvijek bio taj koji će jezični kod dalmatinskog čovika, nastaviti, protegnuti i u ovo vrijeme, dati mu osebnju mjeru, autorski timbar pa i – obodren vrsnim poznavanjem pučkog pravorijeka, glasova starih naših težaka, ribara i puntara – po ugledu na održani vokabular analogno domisliti, štoviše izmisliti, iskušati nadom, očvrnuti vjerom. Svjestan mijena jezika, koji i u čakavskom idiomu – petrificiran i u mnogim primjerima izdvojen pa time i sačuvan – on će nastojati proniknuti u njegove temelje, rekonstruirajući ga i restaurirajući, ali i na uvjerljiv i vjerodostojan način gradeći poeziju koja nikad ne gubi kopču s ishodištima i baštinom. Dakako, nije tu riječ ni o kakvom podražavanju poznatog već nastavak životnog koda, ostajanje u tradiciji, način da se ne ispadne iz domaćeg i naslijeđenog.

U tomu su mu kao vrsnom poznavatelju čakavskog pučkog pravorijeka uvelike pomagali primjeri, sačuvani u jeziku, dakle rječnik ali i cijele fraze, koje nas, onako zaboravljene, fasciniraju svježinom obnove i jedinstvenom začudnošću, a koje su preživjele procese mijenjanja jezika, za kojeg i ne treba posebno isticati da je živ organizam i da je svaka njegova mijena rezultat hoda kroz vrijeme, usvajanje novih uvjeta trajanja i dorade u domaćem okolišu. Svjestan njegove snage, Delmata će taj duh i dah jezika zagrijati vlastitim dahom i osjećajem za poetski naboj aktualnog vremena budući u njemu neprestano osjeća vatru, tradiciju i zanos, metafizičke naboje, disanje vječnog, opijenost ljepotom bez premca, prisutnost mjere i vjere, koji su kao životni credo i u nama i vrhu nas.

Sudbinu roda Ljubo Stipišić drži i svojom vlastitom, po naravi svog temperamenta i osjećanja iskonskih glasova on i ne može biti drugo doli zakleti i žilavi glasnogovornik nacionalnog bića, dakle naslijeđenog jezika, njegov branitelj i zagovarač, pa i pomicatelj svih, osobito puntarskih ideja na toj istoj delmatškoj očevini, neodjeljivim dijelom cjelokupnog hrvatskog korpusa. Klape i klapski festivali, osobito onaj u Omišu, kojeg je, pored ostalog, svojedobno projektirao i vodio, ali i mnogi drugi, manje ili više poznati, ne bi bili ono što jesu i onakvi kakvi jesu bez njegova značajnog autoriteta i stvarnog udjela kao klapskog voditelja, etnografa, melografa i obrađivača, zapisivača starih napjeva i skladatelja, ali i predanog fantaste koji je duboko zadirao u tkivo jezika.

Maestro Ljubo zapravo se i nije u konvencionalnom smislu bavio glazbom već je on nju zaista živio, izdizao iz anonimnosti, promišljao, uzimao kao pričešće i nasušnu potrebu, a time dakako i njezin jezik, koji i nije drugo nego svojevrsna pobožnost, liturgika našeg podneblja u svakodnevlju, snažni znak u svačijem životu, glas puka koji ne stari, iz kojeg se govori, pjeva i komunicira, a dužni smo ga skupa s vremenom njegova nastanka i hoda kroz vrijeme održavati, promicati i prenositi naraštajima, onima koji nas slijede i koji će držati do njegova jedinstvenog idioma. Delmata je svakako jedan od njegovih

zaštitnika, zacijelo naizravniji i najgorljiviji znalac koji umije pomno osluški-vati ishodišta, osobito u glazbi, te čitati stara pismena i približiti se izvornosti, prenositi uzoritu tradiciju, dešifrirati usmenu mudrost puka, tumačiti signale vremena i života, iščitavati knjigu živih u mrtvima i glas mrtvih u živima. Točnije, biti nastavljatelj stečenoga ali i kreator, pun zanosa i entuzijazma koji su prijeko potrebni kad je u pitanju izvorna a cappella pjesma, koja je, kao što nam je poznato, od 5. prosinca 2012. godine, zahvaljujući neizravno i nasto-janjima maestra Ljube, koji je tada već bio pokojan, upisana u UNESCO-ov reprezentativni registar nematerijalne kulturne baštine, što je dosad njezin naj-veći međunarodni uspjeh.

U rasporedu klapske pjesme klape koja je idealno krug, a središte mu je u Omišu, maestro Ljubo osobno ne pjeva, ali ga pjevaju ili pod njegovim ravnateljskim naputcima oživljavaju pjesme. Nikad nije u prvom planu, uvijek je u sjeni ali pun svjetlosti. Iz njega sve pjeva, on je ćaća i mnogim antologijskim pjesmama koje poznajemo (sjetimo se: *Dalmatino, povišću pritrujena*, inače neslužbene himne Dalmacije, *Kod Lepanta, Testamentum, Namisto molitve ime ti ponavjan, Ako smo mali na diografskin kartan, Oče naš, Gremo mi puntari* i još mnoge druge), ali isto tako i duhovni ćaća mnogim glazbenicima, kantadurima, pučkim pjevačima na trgu, ulici i konobi. Držeći da je ljudski glas najsavršenije glazbalo, u trajnoj fascinaciji baštinskim akordima uvijek je preferirao vokalnu glazbu, od malih korpusa, onih klapskih, do velikih zbro-rova za kantate, oratorije, suite...

Maestro Stipišić uvijek je bio i takav ostao u korijenima dalmatinske terce. Osobno je on rijetko kad izložen sjaju reflektora ali uvijek u nekom svom unu-trašnjem umjetničkom sjaju, u baštinjenom žarenju. Mnoge je pjesme upravo on otkrio i prepoznao, poslušao od pučkih pjevača i kazivača te ih zapisao i sačuvao, oteo i spasio od zaborava da se za sva vremena za nas današnje i sve buduće sačuva sjećanje na živote s okusom soli i truda, kamena i mora, da požive u vječnosti kao drage uspomene na sve navade i užance, kojih bi nam se – nekih! – i danas trebalo držati.

Ljubo i nije mogao drugačije nego biti sveprisutan u svakoj pjesmi, svakoj noti, vokalu, terci, fuziji pučkog pjeva. Mnogo je toga učinio na širenju klapske topografije, koja je tu gdje jest, ali se njegovim odlaskom preselila i u onu drugu, astralnu nebesku dimenziju. U književni i melografski, urednički rad spada mu svakako i to da je bio pokretač časopisa *Bašćinski glasi* i glazbene edicije *Leut* te utemeljitelj ili suutemeljitelj festivala, smotri i manifestacija klapskog pjevanja, od kulturnog festivala klapa u Omišu do mnogih drugih – na Klisu, u Splitu (Sudamja), Zagrebu (Pasijska baština, Korizmeno gla-goljaško tradicionalno pučko pjevanje Puče moj u Velikom tjednu), Solinu (Solinske ljetne priredbe), Kaštelima (Sućuračka prikazanja)...

Pun povjerenja u Riječ, u čakavski idiom podneblja, Ljubo Stipišić Delmata atipični klapski meštar klapskoga zvuka, na temeljima tradicije stvara svoj vlastiti leksik. Prve svoje čakavske stihove objavljuje u zbirci *Delmatiana* 1988. godine, a potom slijede *Rod titanski – rod žgincani* i dalje još mnoge u nizu sa delmatskim i tradicijskim predznakom gotovo u svakom stihu, gustom i trpkom, eliptičnom i odmjerenom, gustom u nizanju životnih iskustava iz čijeg se suspregnutog daha čita povijest i narav roda na zavičajnoj stijeni. Ovdje tek recimo koju riječ o njegovom amblematskom *Petoknjižju*, objavljenom 1997. godine, jednoj od kruna njegova rukopisa, koji se zarad rekonstrukcije upamćenog zavičajnog jezika i analognih leksičkih konstrukcija doimlje kao hermetično poetsko razmatranje života i smisla, ne bez primisli na biblijski Pentateuh, Tora i Zakon te znaka križa, *zlamenovanja*. *Petoknjižje* i nije samo filozofski poliptih već – da se poigramo autorovim naslovima i složimo ih u rečenicu – višestavačni krik pred *obećanom zemljom* i *spasom*, ma koliko on bio odgođen, te pribivanje u *sjemenu vremena*, u *kušaonici smisla* pred novim *inicijacijama*.

Petoknjižje je ujedno knjiga koja, kako sam autor navodi, dolazi sa *pučine biblijske i pučkih provenijencija, ali i, dodajmo, iz domena kozmogonije i egzistencijalističkih promišljanja, iz tradicionalizma i profetskih skazanja, iz poezije univerzuma i malih ljudskih sudbina, natopljenih humanizmom i sudbinskim slojevima, iz ljepote svih vidova života, pa i onih trpnih, pasionskih, te Ljubi posebno bliskog oporbenjaštva svake vrsti, iz manifestiranja života kao temeljne vrijednosti jedinice i zajednice, iz znakovitih arhetipskih signala, pučkog pravorijeka i empirijom gusto skladanih, poetskom redukcijom intoniranih istina, starozavjetnih i novozavjetnih paradigmi – dakle, u pitanju je cijeli inventar originalnih misli i stihova, registar raznolikih napomena i mudroslovica.*

Od toga ne odustaje ni kad njegova *anima dalmatica* sočnom čakavicom, krštenicom hrvatske književnosti, jezikom (ili jazikom) Marula i začinjavaca, puna vokalnih i inih životnih iskustava prostruji procesijama i kalvarijama, zazvoni klapskim tercama – *i rič se čovikon učini*. U istom se slogu *oživljuju virovanja, bogobojazne pismice i molitvice*, na isti način zagleda u *likaruše i nagađanja oba vrimenu i vrimenima te oba vladanja puka, zatim propitalice, dičje igruše...* No, o svemu tome, popabirčenom i iz višedesetljetnih (od 1960. do 2000. godine) razgovora s pukom, uglavnom srednjodalmatinskim, trebalo bi se više pozabaviti, raščlaniti šjor Ljubino istraživanje riječi i njezinih mogućnosti u pučkoj predaji i životu budući je riječ, kako i sam autor napominje, o sveobuhvatnim postupkom provedenim zapisima *svekolike govorne jedinice upravo od istih žitelja govorenih kako bi se pokazalo pojedinačna pučka iskustva i sabrala njihove opće spoznaje*.

Zaključimo, glazbeni i književni opus Ljube Stipišića Delmate trajno je otvoren, zahtijeva nova čitanja i temeljitije prosudbe, slojevitije, složenije i još dublje sondirane, više okrenute njemu kao književniku, čakavskom profeti, a ne samo umjetniku u funkciji klapskih glasova, osobito onih baštinjenih. No, priznat ćete, sve to nije moguće stisnuti i pomno razvrstati u jedan jedini iskaz pa ćemo ovdje zaključiti kako se riječ o Ljubi, čovjeku i umjetniku koji je toliko toga dao i iza sebe ostavio u testamentu podneblja, da se njegov život i opus doimlju ujedno kao sustizanje nedostizivog, primjer kako se živi poezija i uvjerenje koje ona poput aure širi i svjetlom i sjenama, koje je tvore i okružuju u moćnoj fuziji vokala, bilo muških bilo ženskih, u moćnoj obitelji klapske pjesme, kojoj je Ljubo bio i ostao odan, pa i preko vremena, iza svakog iza, koje regenerira nove pjesme i multiplicira nove stare glasove.

Jakša Fiamengo